

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Україна прагне посісти чільне місце серед цивілізованих країн ХХІ століття. На сучасному етапі розвитку суспільства особливо гостро постає питання якості освіти. Сьогодні особистість вчителя, його знання, інтелект, компетентність, духовність, інформаційна культура стають вимогливішими. Соціальна зумовленість проблеми формування професійно компетентного типу особистості вчителя, оцінка його фахового рівня як важливої передумови оновлення шкільної освіти, виділення в ній професійно й соціально значущих особистісних характеристик педагога сучасної школи зумовили потребу ще раз звернутися до такого поняття, як соціально-професійна мобільність.

Сучасне життя змінюється дуже швидко. Напевно, одна з професій, фахівці якої мають змінюватись одночасно з нею, це професія вчителя. Адже кожне покоління має справу з новими досягненнями, проблемами та турботами. І першими, хто вказує стежку в іноді незрозумілому, а підчас і ворожому для школяра світі, є звичайні вчителі. Отже, однією з найважливіших рис сучасного вчителя стають уміння й бажання вчитись, не зупинятись на досягнутому, завжди шукати в житті новизну. Адже людина, яка цікавиться всім, що її оточує, не подаватиме “суху теорію”, а зробить кожний урок цікавим і пізнавальним. І це, мабуть, єдине, чим можна завоювати повагу та прихильність учнів і досягти головної мети своєї роботи – навчити [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Базовими дослідженнями такого феномену, як соціально-професійна мобільність фахівців були роботи П. Сорокіна, Е. Дюркгейма, М. Вебера, в яких закладений функціональний підхід до аналізу професійної мобільності як соціального явища. У роботах А. Шюца, М. Шелер розкривається феноменологічне бачення цієї категорії.

Вчені близького зарубіжжя в своїх дослідженнях розглядали професійну мобільність як предмет соціальної стратифікації суспільства. У роботах Т. Заславської, Р. Ривкіної, В. Подмаркова розроблена методологія аналізу трудової кар'єри і дослідження механізмів зміни праці. У розробках І. Мартинюка, В. Шубкіна, В. Ядова були висвітлені такі проблеми, як професійне самовизначення випускників вишів, пошук роботи, адаптація на робочому місці, підвищення кваліфікації. Психологічні аспекти профорієнтації, трудової діяльності детально опрацьовані в дослідженнях Є. Клімова. Останні десятиріччя ознаменувалися новим соціокультурологічним підходом до дослідження соціальних явищ, у тому числі й до підготовки майбутніх фахівців в системі вищої професійної освіти. Цьому аспекту присвячені роботи В. Розіна, Н. Багдасар'яна. У роботах О. Іконнікова, А. Здравомислова проведений аналіз основних проблем вищої професійної освіти в контексті соціологічної парадигми.

Соціальна мобільність як переміщення індивідів, соціальних груп визначається в роботах С. Крапівенського, С. Фролова, Ю. Карпової, А. Гераськової, Л. Кансузян. “Культурна мобільність”, “соціокультурна мобільність” стали предметом досліджень П. Анохіна, І. Василенко, Г. Корабльова. Особливості і характеристики професійної мобільності розглянуті в працях О. Дудіної, П. Ратнікової, Ю. Каліновського, М. Томіна, О. Амосової. Вивчені та описані механізми виникнення та розвитку конструкторської мобільності людини в дослідженнях М. Хорошка. О. Коньков розділяє професійну мобільність на міжгенераційну і внутрішньогенераційну. Л. Амірова і З. Багішев розглядають категорію професійно-педагогічної мобільності як цільову установку вищої освіти.

Проаналізувавши дослідження вчених, слід зазначити, що мобільність розглядається ними і як якість особистості, і як процес, тобто має двосторонній характер. Дуальність такої категорії як „мобільність” характеризується тим, що людина може бути мобільною, якщо володіє певними особистісними і професійними якостями, але її мобільність може проявлятися тільки в діяльності і говорити про ступінь і рівень мобільності людини слід тільки за умови її реалізації в діяльності.

Означена стаття присвячується аналізу соціально-професійної мобільності у вчителів загальноосвітніх закладів, тобто ми плануємо дослідити цю якість з точки зору фахової педагогічної підготовки.

Формулювання цілей статті... Мета статті – виявити та теоретично обґрунтувати складові соціально-професійної мобільності майбутнього вчителя загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження... Проаналізувавши генезис становлення в науково-педагогічній і соціологічній літературі таких понять як “соціальна мобільність”, “соціокультурна мобільність”, “академічна і освітня мобільність”, відзначимо, що результатом сучасної професійної освіти виступає здатність випускників до професійної мобільності нового типу – мобільності як основи віри людей в себе і в своє майбутнє, в свої сили і можливості. Ми вважаємо, що таке поняття, як “професійна мобільність фахівця” визначається не тільки його здатністю змінювати свою професію, місце і рід діяльності, але й умінням ухвалювати самостійні та нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а так само здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище.

Спираючись на соціологічний підхід і розглядаючи професійну мобільність як процес руху індивідів між групами професійної структури суспільства, необхідно відзначити той факт, що соціальні суб'єкти повністю або частково змінюють свій професійний статус. Професійним статусом індивіда є певне положення людини в професійній структурі суспільства [2, с. 19]. Сформувати в адаптаційному вишівському середовищі соціальну компетентність і допомогти випускникові педагогічних спеціальностей в адаптації до зміни свого соціального і професійного статусу можливо за умови включення в освітній процес інформаційних, комунікаційних, організаційних компонентів. У зв'язку з цим можна виділити основні завдання вищої педагогічної освіти в умовах її глобалізації і модернізації. По-перше, освіта покликана готувати вчителів, здатних легко навчатися, швидко пристосовуватися до змінних умов і змісту професійної діяльності, зацікавлених в своїй безперервній освіті і вдосконаленні. Таким чином, в процесі професійної підготовки фахівців в системі вищої освіти необхідно розвивати їх адаптаційні здібності, а також уміння і навички самостійного навчання. По-друге, освіта повинна сформувати у майбутнього педагога загальноосвітнього навчального закладу такі особистісні структури і здібності, які дозволили б йому самостійно орієнтуватися в професійному світі і вибудовувати вектор свого кар'єрного зростання.

Одним з напрямків розвитку сучасної науки виступає вивчення можливостей компетентнісного підходу до визначення вимог до випускника педагогічної освітньої установи. Компетентнісний підхід в освіті охоплює разом із знаннями і навичками, такі категорії як здібності, готовність до пізнання, соціальні навички. Компетентнісний підхід дозволяє розкрити бажаний результат освіти через сукупність різного виду компетенцій. Спираючись на компетентнісний підхід, ми можемо встановити цілісну картину становлення соціально-професійної мобільності майбутнього вчителя шляхом розвитку певних компетенцій.

– Соціально-комунікативні компетенції, що забезпечують готовність майбутнього фахівця до соціалізації в сучасному демократичному суспільстві, до роботи з новими інформаційними технологіями, до здійснення своєї професійної діяльності в неоднорідних групах людей, адаптуватися до нових ситуацій.

– Освітні компетенції, які забезпечують готовність майбутнього вчителя до наукового, системного пізнання світу, до оволодіння навичками самостійного засвоєння знань і підвищення своєї кваліфікації або зміни професії, підтримувати свій професійно-творчий і соціальний потенціал в умовах науково-технічного прогресу, до самоудосконалення, до самоосвіти.

– Загальнонаукові компетенції, що забезпечують високий рівень базових загальних знань і загальних знань за профілем спеціальності, здатність адаптуватися до змін змісту соціальної і професійної діяльності.

– Ціннісно-смыслові і загальнокультурні компетенції, які забезпечують успішність ціннісно-смыслову орієнтації педагога в світі, готовність і прагнення пізнати і удосконалювати самого себе, готовність майбутнього фахівця до суспільно схвалюваної продуктивної діяльності і сприяють усвідомленню необхідності безперервної самоосвіти, постійної мотивації до навчання впродовж всього життя, визначенню цінностей, необхідних для того, щоб жити в умовах складного демократичного суспільства, оволодіння високим рівнем педагогічної культури.

Означені компетенції і є основними складовими соціально-професійної мобільності майбутнього вчителя середньої школи.

Аналізуючи особливості сучасного історичного розвитку (постійні зміни, зміни, взаємопроникнення різних областей діяльності і знань, рух за напрямком єдності розуміння всіх сторін життя на Землі) О. Кочеткова виділила два мегатренди, в умовах дії яких і відбувається такий розвиток. Перший пов'язаний з переміщенням світових процесів у бік хаосу, що детермінує становлення нових семантичних основ життєдіяльності людини. Другий характеризується відмовою від технократичного сприйняття протікаючих змін, прагненням до гармонійного збагнення того, що відбувається. Саме ці тенденції і привели до того, що сталі вимоги до якості фахівця не відповідають змінним умовам життя і діяльності. Творчість стає незмінним атрибутом життя і діяльності кожної людини, тобто здібності, знання і навички, закладені в людині, набувають іншого важливішого значення, що визначає місце сучасного педагога в розвитку країни, суспільства. Відповідно змінюються вимоги до якості освіти, середовище, в якому повинна вестися професійна підготовка, має бути ізоморфним середовищу, в якому реалізовуватиметься творчий потенціал фахівця. Таким чином, відбувається зміна моделі освіти, заснованої на трансляції знань, на модель освіти, "орієнтованої на трансляцію принципів роботи в умовах навчальних незнань" [2, с. 18], що найбільшою мірою пов'язано із становленням особистості сучасного фахівця. Сьогодні людина живе і діє в середовищі з високим ступенем "турбулентності", що визначає рівень непередбачуваності напряму змін. Відповідно в таких умовах педагогічний фахівець, що ефективно діє, повинен володіти численними якостями, які виступають на перший план: креативність мислення і швидкість ухвалення рішень, здібність до частого навчання і уміння пристосовуватися до нових обставин, стійкість до фрустрацій зовнішнього і внутрішнього середовища організації, уміння відстежувати і правильно оцінювати стан навколишнього простору. Високий ступінь адаптивності при діяльності в "турбулентному середовищі" характеризує мобільного фахівця, тобто фахівця, здатного вирішувати різноманітні завдання без психологічного збитку для себе.

Безперервність і стрибки характеризують зміни, що відбуваються в сучасному світі і в системі освіти зокрема, саме вони і здійснюють сильний вплив на людей. Це зумовлює процес розділення людей на тих, хто володіє високою стійкістю до змін, але не схильні до адаптації; на тих, хто не здібний до адаптації і не може протистояти змінам; на тих, хто здібний до адаптації і змін, але швидкість, необхідна для адаптації, достатньо висока, що уповільнює її; на тих, хто здатний адаптуватися і швидко змінюватися, здібні до швидкого навчання, самонавчання. Тому ми можемо зробити висновок, що сучасна освіта покликана допомогти молоді бути стійкою до змін і бути здібною до реактивної адаптації на основі самонавчання і навчання. Таким чином, ми бачимо, що другою складовою соціально-професійної мобільності вчителя виступає його готовність до змін. Саме від ступеня готовності фахівця до змін він приймає рішення про зміну місця роботи, професії, утворення і т.д. Людина, переоцінюючи свій багаж знань, ухвалює рішення про його зміну або про відмову від якоїсь його частини. “Бажання змінитися” означає, що людина готова внести істотні зміни до свого життя і діяльності без чийогось втручання або тиску.

Третьою складовою соціально-професійної мобільності є активність особистості. Сучасна педагогічна освіта в Україні побудована за принципом спадкоємності освітніх програм, де освітня програма вишу, збудованого з опорою на досягнуте і з орієнтацією на розвиток, є продовженням освітнього маршруту людини. Професійне становлення і особистісне становлення студентів вишів здійснюється за допомогою їх власної активності. При цьому активність виражається і як робота над перетворенням себе, так і над перетворенням навколишньої дійсності. Як вважає М. Соколова [4, с. 135-136], активність виявляється в здатності ставити досяжні цілі, реалізовувати свою програму, не зважаючи на обставини, що перешкоджають досягненню мети.

Проявом соціальної активності не завжди можна вважати активну діяльність. В основі соціальної активності як якості особистості лежать суспільні інтереси, а її ознаками, як вважають В. Якуба і А. Андрущенко, є різноманіття зв'язків суб'єкта соціальних стосунків і творчий характер дії, направлених на реалізацію суспільних інтересів. Суспільна активність включає відношення людини до світу соціальних цінностей, що виражається в конкретній діяльності, критерієм її рівня є комплекс об'єктивних і суб'єктивних моментів, який характеризує особливості діяльності (спрямованість, результативність) і внутрішні показники діяльності.

Соціальна активність педагога в суспільстві вимірюється ступенем його свідомої участі в суспільному житті. Формування і прояв активної життєвої позиції особистості фахівця пов'язане з розвитком творчих потенцій особистості. Активність особистості закладається в “фундамент” особистості на ранніх етапах життя і коректується, спрямовується впродовж всієї свідомої діяльності. На думку С. Рубінштейна, поведінка людини здійснюється в певних, заданих умовах, а її причиною є “внутрішні умови”. Соціальна активність виступає в багатообразних зовнішніх проявах. Її корисний результат вимірюється тим внеском, який вносить людина до перебудови “обставин і самої себе”. Проте організовується і спрямовується активність суб'єктивною позицією особистості, що виступає інтегральним утворенням, яке забезпечує “переспрямування” зовнішніх вимог у внутрішні. Професійна активність – соціальна за своєю суттю, і до цього ще і протікає в рамках соціальної системи. Отже, форми її прояву, цілі, особливості породжені суспільством, соціальним середовищем, в якій формується особистість [3, с. 231-232].

Висновки... Таким чином, професійна мобільність за своєю природою соціальна, тому, що вона має місце тільки в соціальних системах, а її успіх залежить від того соціального, освітнього середовища, в якому відбувається становлення особистості фахівця-професіонала. Досліджуючи особливості мобільності вчителя і відзначаючи, що в її основі лежить активність свідомої особистості, слід зазначити, що багато вчених вивчаючи соціально-професійну активність, вважають, що вона є показником ступеня соціалізації особистості і виявляється не тільки в пристосуванні особистості до інших професійних умов, але і направлена на їх зміну. Ступінь зміни цих умов є показник активності, а, отже, і мобільності фахівця в професійній сфері. З одного боку соціально-професійна мобільність сучасного вчителя виступає як результат здобутої освіти, а з іншого боку як чинник, що визначає це утворення. Звідси виникають підстави, що дозволяють нам говорити про соціально-професійне передбачення становлення і розвитку фахівця, тобто про формування професійно мобільного типу особистості. Формування активного типу особистості є однією з умов прояву мобільності педагога і його подальшого включення в професійну діяльність.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні процесу професійного становлення майбутніх вчителів в освітньому просторі вищих навчальних закладів.

Література

1. Андрущенко В. П. Національна доктрина освіти в ХХІ столітті / В. П. Андрущенко // Кримські педагогічні читання : матеріали міжнар. наук. конф., (Алушта 12–17 вересн. 2001 р.). – Алушта : [б. в.], 2001. – С. 21-23.
2. Кочеткова А. Формирование человеческого капитала (системно-концептуальный подход) / А. Кочеткова // Вестник высшей школы. – 2004. – № 11. – С.17-21.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб : Питер, 2000. – 712 с.

4. Соколова М. Л. Проектирование индивидуальных образовательных маршрутов студентов в вузе : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Соколова Мария Леонидовна. – Архангельск, 2001. – 202 с.

Анотація

В статті проаналізовані та розкриті складові компоненти соціально-професійної мобільності вчителя середньої школи. Увага автора зосереджена на професійній підготовці майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі.

Аннотация

В статье проанализированы и раскрыты составляющие компоненты социально-профессиональной мобильности учителя средней школы. Внимание автора обращено на профессиональную подготовку будущего учителя в ВУЗе.

Summary

The social and professional mobility components of the middle school teacher are analysed and exposed in this article. The author's attention is paid to the future teacher's vocational training at higher school.

Ключові слова: мобільність спеціаліста, соціально-професійна мобільність вчителя, професійна підготовка спеціалістів.

Ключевые слова: мобильность специалиста, социально-профессиональная мобильность учителя, профессиональная подготовка специалистов.

Key words: specialist's mobility, teacher's social and professional mobility, specialists' vocational training.

Подано до редакції 03.03.2011.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф.Савченко С.В.

УДК 37.03:371.13

© 2011.....Давидова М.О., Захарова Л.В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Останнім часом у системі професійної підготовки майбутнього вчителя на початкових етапах його залучення до педагогічної праці існує потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, в озброєнні майбутніх учителів технологією орієнтації навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей учнів.

Одним з напрямів даного процесу є концептуальний розвиток художньо-естетичної освіти в умовах європейської інтеграції. Мета концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва, практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в художньому самовдосконаленні.

Гарантом реалізації цієї мети може бути сучасний педагог, педагог-мистець, що вбрав у себе спадщину попередніх поколінь та здатний до безперервного особистісного й професійного самовдосконалення.

На художньо-естетичну освіту покладається завдання навчити дитину бачити прекрасне у навколишній дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Сучасні підходи до організації художньо-естетичної освіти знайшли відображення у роботах В.О.Сухомлинського, І.А.Зязюна, О.П.Рудницького, В.А.Кан-Калика, Л.М.Лузіної, І.Д.Беха, М.Д.Нікандрова. Визначаючи творчість, як об'єктивну рису педагогічної діяльності вчителя, Л.М.Лузіна підтвердила, що формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності, як способу життя [5, с. 3].

Доречно також звернутися до педагогічної спадщини послідовника гуманістичних традицій, одного з видатних вітчизняних педагогів В.О. Сухомлинського. Він вважав, що успіх виховання багато в чому залежить від розвитку емоційно-чуттєвої сфери [9, с. 145]. Свій ідеал естетичного виховання талановитий педагог бачив в тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним здивована, зробила його часткою свого життя. Пізнання прекрасного збагачує людину, множить сили, зміцнює світогляд. Адже світогляд базується не тільки на сукупності знань, але й на морально-естетичному, емоційному світі людини, зокрема й на почутті прекрасного.

Залучаючи дітей до світу прекрасного, В.О.Сухомлинський завжди використовував ряд психологічних моментів педагогічних заповідей, які розповсюджувалися на всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема на особистість педагога. Він переконував, що тільки, коли в особистості вихователя гармонійне поєднання ідеалів, принципів, переконань, поглядів, смаків вчинків, тоді розкривається виховна сила знань [9, с. 155].